

ÜZEYİR HACIBƏYLİ – 140
UZEYİR HAJIBAYLY – 140
УЗЕЙР ГАДЖИБЕЙЛИ – 140

UOT 37.01.

Hümeyir Hüseyn oğlu Əhmədov

*Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun
Elmi-pedaqoji kadrların hazırlanması şöbəsinin müdiri,
pedaqogika üzrə elmlər doktoru, professor,
Rusiya Təhsil Akademiyasının xarici üzvü,
RTA-nın Əməkdar elm və təhsil xadimi
<https://orcid.org/0000-0003-0019-4266>
[https://doi.org/10.69682/arti.2025.92\(3\).14-19](https://doi.org/10.69682/arti.2025.92(3).14-19)
E-mail: humeyir@gmail.com
a.humeyir@arti.edu.az*

Lalə Akif qızı Məmmədli

*Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun
Elmi-pedaqoji kadrların hazırlanması şöbəsinin aparıcı mütəxəssisi,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, elmlər doktoru proqramı üzrə əyani doktorant
<https://orcid.org/0000-0003-0686-3627>
E-mail: lale23@mail.ru
l.memmedli@arti.edu.az*

Pərvin Cavanşir qızı Əlizadə

*Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun
Elmi-pedaqoji kadrların hazırlanması şöbəsinin aparıcı mütəxəssisi,
Türkiyə Respublikası Van Yüzüncü Yıl Universitetinin qiyabi doktorantı
<https://orcid.org/0009-0009-5896-2177>
E-mail: alizadapari.16@gmail.com*

**AZƏRBAYCANIN MUSIQİ TƏHSİLİNİN MEMARI ÜZEYİR HACIBƏYLİNİN
PEDAQOJİ İRSİ**

Humeyir Huseyn Ahmadov

*head of the department of Scientific and pedagogical personnel training of the
Institute of Education of the Republic of Azerbaijan
doctor of pedagogical sciences, professor
foreign member of the Russian Academy of Education
Honored scientist and educator of the Russian Academy of Education Sciences*

Lala Akif Mammadly

*leading specialist of the department of Scientific and pedagogical personnel training
of the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan
doctor of philosophy in pedagogy
pull-time PhD student on the doctor of science Ppogram*

Parvin Cavanshir Alizadeh

*leading specialist of the separtment of Scientific and pedagogical personnel training
of the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan
part-time doctoral student at Van Yuzuncu Yil University, Republic of Turkey*

**THE PEDAGOGICAL HERITAGE OF THE FOUNDER OF AZERBAIJAN
PROFESSIONAL MUSIC EDUCATION UZEYİR HAJIBEYLI**

Гумейир Гусейн оглы Ахмедов

*заведующий отделом подготовки научно-педагогических кадров,
Института Образования Азербайджанской Республики,
доктор педагогических наук, профессор,
Иностранный член Российской Академии Образования,
заслуженный деятель науки и образования РАО*

Лала Акиф гызы Мамедли

*ведущий специалист отдела Подготовки научно-педагогических кадров
Института Образования Азербайджанской Республики,
доктор философии по педагогике,
докторант очной формы обучения по программе доктора наук*

Парвин Джаванишир гызы Ализаде

*ведущий специалист отдела подготовки научно-педагогических кадров Института Образования
Азербайджанской Республики,
докторант заочной формы обучения Университета Ван Юзюнджю Йыл Турецкой Республики*

**ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ ОСНОВОПОЛОЖНИКА
ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МУЗЫКАЛЬНОГО
ОБРАЗОВАНИЯ АЗЕРБАЙДЖАНА УЗЕЙРА ГАДЖИБЕЙЛИ**

Xülasə. Üzeyir Hacıbəyli (1885–1948) təkcə bəstəkarlıq və operaya verdiyi töhfələrə görə deyil, həm də musiqi pedaqogu və nəzəriyyəçisi olaraq fəaliyyətinə görə Azərbaycan mədəniyyət tarixində monumental şəxsiyyət kimi dayanır. Bu məqalə Ü. Hacıbəyli yaradıcılığının pedaqoji ölçülərini tədqiq edir, onun Azərbaycanda musiqi təhsilinin institutlaşdırılması istiqamətində sistemli səylərini, Şərq və Qərb musiqi ənənələrinin nəzəri sintezini, Azərbaycan musiqiçiləri nəsillərinin formalaşmasında davamlı rolunu təhlil edir. Azərbaycan klassik musiqisinin atası kimi tanınan Üzeyir Hacıbəyli həm də ilk pedaqoji xidmətləri ilə müasir milli təhsilin əsasını qoymuş qabaqcıl maarifçi idi. Məqalədə Üzeyir bəyin ən əhəmiyyətli, lakin kifayət qədər öyrənilməmiş əsərlərindən biri olan “Hesab məsələləri” dərslisi də təhlil edilir və Azərbaycan pedaqoji mühitinə təsiri haqqında məlumat verilir.

Açar sözlər: Üzeyir Hacıbəyli, musiqi, pedaqogika, tədris, təhsil, maarif

Abstract. Uzeyir Hajibayly (1885–1948) stands as a monumental figure in the history of Azerbaijani culture not only for his contributions to composition and opera, but also for his work as a music teacher and theorist. This article explores the pedagogical dimensions of Uzeyir Hajibayly's work, analyzes his systematic efforts towards the institutionalization of music education in Azerbaijan, his theoretical synthesis of Eastern and Western musical traditions, and his continuous role in the formation of generations of Azerbaijani musicians. Known as the father of Azerbaijani classical music, Uzeyir Hajibayly was also a pioneering educator who laid the foundation of modern national education with his first pedagogical services. The article also analyzes one of Uzeyir bey's most important, but insufficiently studied works, the textbook "Calculus Issues", and provides information about its impact on the Azerbaijani pedagogical environment.

Keywords: Uzeyir Hajibayly, music, pedagogy, teaching, education, enlightenment

Аннотация. Узеир Гаджибейли (1885-1948) является монументальной личностью в истории азербайджанской культуры не только благодаря своему вкладу в композиторское искусство и оперу, но и благодаря своей работе в качестве педагога музыки и теоретика. В этой статье исследуются педагогические аспекты работы Узеира Гаджибейли, анализируются его систематические усилия по институционализации музыкального образования в Азербайджане, его теоретический синтез восточных и западных музыкальных традиций и его постоянная роль в формировании поколений азербайджанских музыкантов. Известный как отец азербайджанской классической музыки, Узеир Гаджибейли был также новаторским педагогом, заложившим основу современного национального образования своими первыми педагогическими заслугами. В статье также анализируется одна из

важнейших, но недостаточно изученных работ Узеир бека, учебник «Арифметический задачник», и предоставляется информация о его влиянии на азербайджанскую педагогическую среду.

Ключевые слова: *Узеир Гаджибейли, музыка, педагогика, преподавание, образование, просвещение*

Azərbaycanın görkəmli bəstəkarı və maarifçi ziyalı Üzeyir bəy Hacıbəyli beynəlxalq aləmdə daha çox İslam dünyasında bəstələnmiş ilk operanın – “Leyli və Məcnun”un (1908) müəllifi kimi tanınır. Bununla belə, onun bir pedaqoq kimi töhfələri də eyni dərəcədə qiymətli dir. Azərbaycanda musiqi təhsilinin müasirləşdirilməsinin zəruriliyini dərk edən Ü. Hacıbəylinin ənənəvi Azərbaycan milli musiqisini (muğam) Qərb klassik musiqi texnikası ilə birləşdirən sistemin əsasını qoymuşdur. Onun pedaqoji fəaliyyəti yalnız institusional inkişafı məhdudlaşdırmırdı, musiqişünaslıq, proqram tərtibatı və mədəni islahatlara qədər genişlənməmişdi. Üzeyir Hacıbəylinin bir ziyalı kimi formalaşma illəri Azərbaycan tarixinin milli oyanış, intellektual islahatlar, dünyəvi təhsilə daha çox önəm verilməsi ilə əlamətdar olan kritik bir dövrünə təsadüf edir. İlk növbədə bəstəkar kimi tanınsa da, onun peşəkar müəllim şəxsiyyəti həyatında dərin kök salmışdı. Ü. Hacıbəyli 40 ildən çox təhsil fəaliyyəti ilə məşğul olub, əvvəlcə regional müstəvidə müəllim, daha sonra nəşrlər, dərslilər və təşkilat rəhbərliyi vasitəsilə təhsil haqqında diskussiv tədris mühiti formalaşdıran bir ziyalı kimi Azərbaycan tarixinə adını qızıl hərflərlə yazdırmışdır. O, Zaqafqaziya Müəllimlər Seminariyasında təhsil almaqla başlayıb, burada rus və Avropa təhsil nəzəriyyəsi və praktikasına yiyələnmişdi.

1904-cü ildə oranı bitirdikdən sonra Bakıya köçməzdən əvvəl Hadrut kəndində sinif rəhbəri işləmiş, burada müəllimlik fəaliyyətini davam etdirmiş, eyni zamanda “İrşad”, “Həyat”, “İqbal”, “Tərəqqi”, “Kaspi” kimi mütərəqqi qəzetlərdə yazılar yazmışdır. Bu yazılarda tez-tez ana dilinin tədrisi, məktəb islahatları və müasir təbirlə desək, kurikulumun hazırlanması da daxil olmaqla, aktual təhsil problemlərinə toxunulmuşdur. Üzeyir Hacıbəyli XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanın mədəni və milli kimliyini formalaşdıran çoxşaxəli töhfələri ilə görkəmli Azərbaycan bəstəkarı, pedaqoqu, publisist və ziyalı idi. Heydər Əliyevin vurğuladığı kimi, qeyri-adi istedadı, dərin vətənpərvərliyi, geniş elmi biliyi onu dünya miqyasında tanınan korifeylər sırasına yüksəltmişdi. Azərbaycan peşəkar musiqisinin banisi kimi geniş tanınsa da, onun jurnalistika və maarifçilik sahəsindəki fəaliyyəti eyni dər-

rəcədə əhəmiyyətli və öz xalqının intellektual və siyasi yüksəlişinə dərin bağlılığını ortaya qoyur. Hacıbəyli 1918-1920-ci illərdə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə “Azərbaycan” qəzeti vasitəsilə fəal jurnalistika ilə məşğul olmuş, burada əvvəlcə müxbir, sonra isə baş redaktor vəzifələrində çalışmışdır. Onun müxtəlif təxəllüslərlə dərc olunan məqalələrində siyasi, sosial və mədəni məsələlərə dərin bağlılığı əks olunmuşdur. “Milli Parlaman”, “Ermənistan və Azərbaycan arasında münasibətlər” və “Dağıstana kömək” kimi başlıqları özündə əks etdirən bu yazılar xarici təhdidlər və daxili mürəkkəbliklərlə mübarizə aparan kövrək respublikanın tarixi salnaməsi rolunu oynayır. Ü. Hacıbəylinin redaksiya məqalələri təkcə publisistik ifadələr deyil, həm də milli ideologiyanın daşıyıcısı, azərbaycanlı kimliyini, dilini, müstəqilliyini möhkəmləndirirdi. Respublikanın suverenliyini xarici dövlətlərin imperiya ambisiyalarına və erməni millətçi təcavüzünə qarşı müdafiə etməsi onun kəskin geosiyasi şüurunu ortaya qoyur. Ü. Hacıbəyli açıq şəkildə milli birliyə, ictimai sadiqliyə və Azərbaycanın müstəqilliyinin beynəlxalq səviyyədə tanınmasına çağırır, xüsusən də antimilli təbliğata qarşı çıxmaq üçün Qərb dövlətləri ilə iqtisadi əlaqələrə və Azərbaycanın təbii sərvətlərindən istifadə etməyə çağırır. Onun qısa müddətdə əldə olunan müstəqilliyin sovet qüvvələrinə itirilməsi ilə bağlı narahatlığı xüsusilə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutuna yaxın yazılarında təkrarlanan mövzu idi.

Ü. Hacıbəyli jurnalist fəaliyyəti ilə yanaşı, 1907-ci ildə qələmə aldığı riyaziyyat üzrə “Hesab məsələləri” dərslisi milli pedaqogikada mühüm addım hesab olunurdu. Dərslək Ü. Hacıbəylinin maarifçilik prinsiplərinə sadiqliyini nümayiş etdirərək elmi təfəkkürə, mütərəqqi öyrənməyə və təhsildə Azərbaycan dilinin istifadəsinə xüsusi önəm verirdi. Azərbaycan terminologiyasının riyaziyyata çevrilməsi onu həm də xalq dilinin elmi təhsildə qabaqcıl ziyalı kimi göstərmişdir. Onun yaradıcılığının bu ölçüsü və mətbuata töhfə verən jurnalist səyləri də Şumann, Liszt və Vaqner kimi böyük Avropa bəstəkarlarının səyləri ilə paraleldir (6, s.6). Bu, Hacıbəylinin təkcə böyük sənətkar deyil, həm də xalqının şüurunu forma-

laşdırmaq missiyası daşıyan ictimai ziyalı kimi mövqeyini nümayiş etdirir.

Azərbaycanda musiqi təhsilinin əsasları: Şərqlə Qərbin sintezi

Hacıbəylinin pedaqoji missiyası onun Azərbaycan musiqisinin təkamülünün formal təhsil sistemi tələb etdiyini dərk etməsi ilə başlamışdır. 1921-ci ildə o, Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının (indiki Bakı Musiqi Akademiyası) yaradılmasında mühüm rol oynamış, onun ilk direktoru olmuşdur. Burada o, həm Şərq, həm də Qərb musiqi ənənələri üzrə strukturlaşdırılmış təlimi tətbiq edərək, azərbaycanlı tələbələrin nəzəriyyə, bəstəkarlıq və ifaçılıq üzrə hərtərəfli təhsil almasını təmin etmişdi. Uzaqgörən pedaqoq olan Hacıbəyli yeni müəllimlərin yetişdirilməsi və dərslərlərin hazırlanması istiqamətində yorulmadan çalışıb, musiqi təhsilinin nəsillər boyu davamlılığını təmin etmişdi.

Ü. Hacıbəylinin ən təsirli pedaqoji nailiyyətlərindən biri onun “Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları” adlı nəzəri əsəridir (1945). Bu traktat Azərbaycan xalq musiqisinin Qərb nəzəri çərçivəsində yazılmış ilk elmi tədqiqatıdır. Ü. Hacıbəyli bu əsərində muğamın Qərb notlarından istifadə edərək quruluşunu təhlil etmiş, xalq üslubunda Azərbaycan ladlarında musiqi bəstələmək qaydalarını, intonasiya və forma arasındakı əlaqələri araşdırmışdır (4).

Ü. Hacıbəyli muğamın şifahi ənənəsini yazılı nəzəriyyəyə çevirməklə onun sistemli şəkildə öyrədilməsinə şərait yaratmışdır. Bu, Şərqin improvizasiya ənənələri ilə Qərb akademik yanaşmasının birləşdirilməsində inqilabi addım idi və unikal Azərbaycan bəstəkarlıq və nəzəriyyə məktəbinin əsasını qoymuşdu.

Təhsil proqramları və dərslərlər: “Hesab məsələləri”nin tarixi konteksti (1907)

Ü. Hacıbəyli Azərbaycanda musiqi təhsilinin standartlaşdırılmasına yönəlmiş bir neçə dərslər və tədris materiallarının da müəllifidir. Əsərləri musiqi nəzəriyyəsi, harmoniya, solfecio, xalq melodialarının təfsiri ilə bağlı idi. Bu mətnlər əlçatan Azərbaycan dilində yazılmışdır ki, bu da onları ana dili olanlar üçün daha əlverişli etməklə yanaşı, həm də musiqi təhsilində Azərbaycan dilinin elmi dil kimi inkişafına töhfə vermişdir.

O hesab edirdi ki, hər bir vətəndaşın musiqi biliklərinə çıxışı olmalıdır ki, bu da onun dövlət məktəbləri üçün musiqi proqramlarının

işlənib hazırlanmasında iştirakına təkan vermişdi və bununla da ölkədə musiqi savadının bazası genişləndirdi.

XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanın təhsil sistemi pərakəndə idi, əksər məktəblər rus və ya fars materiallarından istifadə edir və azərbaycanca tədris təklif edirdilər. A.O. Çernyayevski (Vətən dili – 1883-cü il), H. Zərdabi, R. Əfəndiyev, F. Köçərli, N. Nərimanov və M. Mahmudbəyov kimi sələflərindən ilhamlanaraq Ü. Hacıbəyli Azərbaycan dilində orijinal tədris vəsaiti yaratmağa çalışırdı (7, s.4). Bu kontekstdə “Hesab məsələləri” dərsləri əlamətdar nailiyyətə çevrildi. 1907-ci ildə nəşr olunmuş dərslərlik Azərbaycan ibtidai sinif şagirdlərinin və müəllimlərinin təhsil ehtiyaclarını ödəmək üçün hazırlanmışdır. Hacıbəyli təkcə əsas hesab öyrətməyi deyil, həm də praktiki, əlçatan və yaxşı qurulmuş məzmun vasitəsilə məntiqi təfəkkür, dil bacarıqları və mədəni kimliyi inkişaf etdirməyi qarşısına məqsəd qoymuşdur. Dərslərlik 105 səhifəni əhatə edir və ən sadədən ən mürəkkəbə doğru irəliləyiş üçün metodik şəkildə tərtib edilmiş 352 riyaziyyat problemindən ibarətdir (3). Kitabın strukturu Herbartın təhsilə formal estetik yanaşmasını və Hegelin substantiv (məzmun) estetikasını uzlaşdıran unikal klassik didaktik prinsipləri əks etdirir. Hacıbəylinin pedaqoji yanaşması **müasir təhsil nəzəriyyəsinin** bir sıra prinsipləri ilə uzlaşır: **Konstruktivizm:** problemin mərhələli həlli və məntiqin tətbiqi yolu ilə kəşfi və fərdi öyrənməyi təşviq etmişdir. **Mədəni həll yolu:** Yerli həyatı və peşələri riyaziyyat problemlərinə daxil etməklə, o, şagirdlərin mədəni şəxsiyyətlərinin və ətrafının dəyərini əyani şəkildə nümayiş etdirmişdir. **Uşaq mərkəzli təhsil:** O, uşaqların idrak inkişaf mərhələlərini yaxşı başa düşdüyünü göstərmişdir. Məsələn, dərslərlik, mücərrəd rəqəmləri təqdim etməzdən əvvəl şəkilli və ya konkret nümunələrlə başlayır. **Nitqin və məntiqin integrasiyası:** Bir çox məşğələlər təkcə hesablama bacarıqlarını deyil, həm də şifahi əsaslandırmanı inkişaf etdirir, tələbələrə məntiqi nəticələr çıxarmağa kömək edir. Bu integrasiya hesablamadan əvvəl şifahi təhlil tələb edən problemlərdə aydın görünür: “Kəndli əvvəlcə 4, sonra 3, sonra 2 ağac əkdirdi. Bunlardan 3-ü bitmədisə, neçəsi bitdi?” Burada şagird uğursuz olanları çıxmadan əvvəl əkilmiş ümumi məbləği hesablamalıdır – yəni ardıcıl əsaslandırma prosesini yerinə yetir-

məlidir (2). “Hesab məsələləri”ni fərqləndirən təkcə onun məzmunu deyil, həm də onun metodoloji yeniliyi və Qərb pedaqogikasının Şərq kontekstinə uyğunlaşmasıdır. Burada didaktik-ornamental üslub özünü göstərir; Ü. Hacıbəyli-nin Şərq ədəbi estetikasını (məsələn, ornamentasiya, qafiyəli göstərişlər) Qərb məntiqi sərtliyi ilə qarışdırması dərsliyə mədəni dərinlik əlavə etmişdir. Kitab Azərbaycan dilində elmi lüğətin inkişaf etdirilməsi istiqamətində əsas işlərin qoyulması, milli dilin inkişafında əsas addımdır. Kitab təkcə təhsil deyil, həm də ictimai quruculuq məqsədlərinə xidmət edirdi, şagirdlərə riyaziyyatı iqtisadi rollar, əmək və ictimai həyat obyektləri vasitəsilə öyrədirdi. “Hesab məsələləri” sovet dövründən əvvəlki dövrün məhsulu olsa da, onun təsiri sovet dövründə də davam edib və bu gün də aktuallığını qoruyub saxlayır. Belə ki, bu dərslik Azərbaycan dilində bir çox strukturlaşdırılmış riyaziyyat proqramlarından əvvəl yaranıb və gələcək dərslik müəlliflərinə və kurikulum tərtibatçılarına təsir etmişdir. Mədəni köklü, dünyəvi təhsil sisteminin formalaşmasında müəllim-ziyalıların rolunu nümunə göstərmişdir. Kitab həm də XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan təhsilinin linqvistik, sosial və metodoloji qanunauyğunluqlarını özündə saxlayan tarixi sənəddir. Kitabın respublika miqyasında müasir Azərbaycan qrafikası ilə yenidən nəşri həm tarixin qorunub saxlanmasına, həm də təhsil islahatı səylərinə xidmət edir. Bu şərəfli missiyanı Azərbaycanın görkəmli pedaqog alimi, akademik Hüseyn Əhmədov öz üzərinə götürmüş və Üzeyir bəyin bu əsərini transliterasiya edərək, müasir əlifbamıza çevirmişdir (1). Üzeyir Hacıbəylinin “Hesab məsələləri” riyaziyyat dərsliyindən daha artıq bir önəmə sahibdir; pedaqoji manifestdir, mədəni əsərdir və Azərbaycanın təhsil oyanışının güzgüsüdür. Elmi cəhətdən əsaslandırılmış quruluşu, mədəni baxımdan uyğun məzmunu və ana dilinin tədrisinin qabaqcıl tətbiqi ilə Ü. Hacıbəyli bu dərsliklə dövrünün həm intellektual, həm də milli ehtiyaclarını qarşılayırdı. Onun işi pedaqoqların mədəni davamlılığın və intellektual inkişafın nümayəndələri kimi necə çıxış edə biləcəyini nümunə göstərir. “Hesab məsələləri”nin elmi dəyəri onun metodoloji aydınlığında, linqvistik yenilikdə və uşaq psixologiyasının dərindən dərk edilməsində, onun Azərbaycan pedaqoji tarixində təməl mətnə çevrilməsindədir. Bir əsr

sonra belə bu kitab formaca milli, ruha görə universal və mahiyyətə humanist təhsilə baxışı ilhamlandırmaqda davam edir.

Pedaqoji və institusional təsir

Ü. Hacıbəyli yazılarından əlavə, bir çox görkəmli Azərbaycan bəstəkarlarının yetişdirilməsində böyük xidmətlər göstərmişdir. Təkcə bir faktı qeyd etmək kifayətdir ki, Şərqdə ilk operanın müəllifi olan Üzeyir bəy Şərqdə ilk opera yazan qadın kimi tarixə düşmüş Şəfiqə Axundovanın da müəllimi, yol göstərəni, maarifləndiricisi və ilham qaynağı olmuşdur. Onun təsiri bilavasitə qurduğu tədris sistemləri vasitəsilə genişlənməmiş, bununla da milli kimliyi müasir bəstəkarlıq üsulları ilə birləşdirən işini davam etdirəcək musiqiçilər nəslini yetişdirmişdir.

Ü. Hacıbəyli bir idarəçi kimi Bakı Musiqi Akademiyası, Azərbaycan Filarmoniyası (Azərbaycan Dövlət Akademik Filarmoniyası) və müxtəlif xalq musiqi ansambları kimi qurumların strukturunu və mənəviyyatını formalaşdırmışdı, bütün bunlar milli musiqi təhsilinin və yayılmasının həlledici qovşaqlarına çevrilmişdi.

Üzeyir Hacıbəylinin pedaqoji yaradıcılığını onun maarifçi ziyalı şəxsiyyətindən ayırmaq olmaz. O, həm Azərbaycan ənənələrinə, həm də Qərb metodologiyalarına əsaslanan möhkəm musiqi təhsili sistemi yaratmaqla Azərbaycan musiqisinin XX əsrdə və ondan sonrakı dövrlərdə yaşamasını və inkişafını təmin etmişdir. Üzeyir bəy “Həqiqət” qəzetində dərc etdirdiyi “Müəllimlərimiz və mətbuat” adlı məqaləsində (1910-cu il, 97-ci say) kənd müəlliminin cəhəzlə mübarizədə rolunu xüsusi qeyd edərək, ömrü boyunca bu rolü bütöv bir xalqın maarifçilik ideyalarına daşımışdır (3, s.58). Onun nəzəri yazıları, təhsil təşəbbüsləri və institut quruculuğu fəaliyyəti bu gün Azərbaycanda musiqinin tədqiqi və təcrübəsində əsas yer tutur. Ü. Hacıbəyli təkcə musiqi öyrətməyib, o, strukturlaşdırılmış, elmi və inklüziv təhsil vasitəsilə xalqa öz mədəni irsini tanımaq, qorumaq və yüksəltmək imkanları təqdim etmişdir. Onun milli tərəqqiyə sadıqlığı Azərbaycanın dövlət rəhbərliyi tərəfindən də yüksək qiymətləndirilməkdədir. Prezident İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva Üzeyir bəyin irsinin təkcə musiqidə deyil, təhsildə, jurnalistikada əhəmiyyətini vurğulamışlar. Mehriban xanım Əliyeva “Üzeyir irsi, həqiqətən, böyük bir dünyadır. Bu dünyanın əzəməti ondadır ki, Üzeyir bəy bu gün də əsl pe-

daqq kimi bizi tərbiyə edir, bizə kədərlənməyi və gülməyi öyrədir. Muğam dramaturgiyasının sirlərini açır. Aşıq sənətinin qüdrətini dərk etməyə kömək edir” deyərək onun intellektual töhfələrinin əbədi dəyərini əks etdirmişdir (5).

Ölkə başçısının Üzeyir Hacıbəylinin 140 illiyinin qeyd edilməsi haqqında müvafiq Sərəncamı bu dəyərə əyani sübutdur (8).

Ü. Hacıbəylinin “bəy” titulundan istifadə etməsi, onun nəcib nəslini və Şuşanın ziyalı dəyərlərinin etimadını əks etdirən tarixi əhəmiyyət kəsb edirdi. Siyasi repressiyalara baxmayaraq, Ü. Hacıbəylinin yaradıcılığı davam etmişdi. Onun yazılarında ziyalının mədəni və milli lider kimi rolu xüsusilə tarixi transformasiya anlarında nümunə göstərilir. Üzeyir Hacıbəyli mədəni polimat kimi – bəstəkar, pedaqoq, publisist və vətənpərvər olaraq, Azərbaycanın maarifçilik dövrünün əbədi simvoludur. Onun həyatı milli şüuru inkişaf etdirmək, azadlıq və kimlik dəyərlərini qorumaq üçün incəsənət, elm və jurnalistikanın necə kəsişdiyinin sübutudur.

Problemnin aktuallığı. Üzeyir Hacıbəylinin pedaqoji və publisistik irsi Azərbaycanda milli kim-

liyin, müasir təhsilin və mədəni şüurun qurulması istiqamətində aparılan əsaslı səyləri əks etdirdiyi üçün bu gün də yüksək aktuallığını qoruyub saxlayır. Onun töhfələri mütərəqqi, müstəqil Azərbaycan cəmiyyətinin formalaşmasında müasir pedaqoqları, incəsənət xadimlərini və ictimai ziyalıları ruhlandırmaqda davam edir.

Problemnin elmi yeniliyi. Üzeyir Hacıbəylinin Azərbaycan dilini elmi-riyazi təhsilə inteqrasiyası əlçatan və mədəni köklü öyrənməni təşviq edən milli pedaqogikada əsaslı yenilikdir. Onun “Hesab məsələləri” kimi dərslərdəki metodoloji yanaşması bu gün Azərbaycanda müasir təhsil təcrübələrinin əsasını qoyaraq, məntiqi, strukturlaşdırılmış və yaşa uyğun təlim metodlarını təqdim etməkdədir və bu metodların araşdırılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Problemnin praktik əhəmiyyəti. Bu tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti Üzeyir Hacıbəylinin tədrisdə ana dilindən və mədəniyyətə uyğun məzmunundan istifadənin qabaqcıl metodlarından istifadə etməklə müasir təhsil islahatlarını məlumatlandırmaq bacarığındadır. O, həmçinin postsovet dövrü çoxdilli cəmiyyətlərdə milli identikliyi gücləndirmək və tədrisin keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq istəyən kurikulumun tərtibatçıları, pedaqoqlar və tarixçi araşdırmaçılar üçün dəyərli fikirlər təqdim edir.

Ədəbiyyat

1. Əhmədov H.M. “Ü. Hacıbəyov “Hesab məsələləri” (Transliterasiya və faksimile) / H.M. Əhmədov. – Bakı. - 2008. – 102 s.
2. Əhmədov H.M. Dahi bəstəkar Ü. Hacıbəyov həm də “Hesab məsələləri” dərslərinin müəllifidir / H.M. Əhmədov. “Azərbaycan müəllimi” qəzeti. - 2007. – 18 oktyabr.
3. Əhmədov H.M. Üzeyir Hacıbəyov müəllim və onun hazırlığı haqqında / H.M. Əhmədov. “Azərbaycan məktəbi”. – 1985. 10, - s.55-60.
4. Hacıbəyli, Ü. Ə. Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları / Ü. Ə. Hacıbəyov; red. M. S. İsmayılov; Azərbaycan SSR EA Memarlıq və İncəsənət İnstitutu.- II nəşr.- Bakı: Azərbaycan Dövlət musiqi nəşriyyatı, - 1962.- 107 s.
5. İşığı ilə dünyamızı nurlandıran dahi Üzeyir Hacıbəyli // Elektron resurs. 18.09.2024. AzərTAC. URL: https://azertag.az/xeber/isigi_ile_dunyamizi_nurlandiran_dahi_uzeyir_hacibeyli-3185098
6. Kənan A. Görkəmli şəxsiyyət. Azərbaycan. - 2015. - 16 iyul. - s. 6.
7. Quliyev Ə. Üzeyir bəy Hacıbəyli böyük maarifçi-pedaqoq və ziyalı kimi / Ə. Quliyev. 525-ci qəzet.- 2015.- 8 iyul.- s.4.
8. Üzeyir Hacıbəylinin 140 illiyinin qeyd edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. - Bakı. - 03 fevral. - 2025.
9. Ahmadov H.H. The Strategy of Education Development in Azerbaijan. Saarbrücken, Deutschland / Germany. LAP LAMBERT Academic Publishing, 2014. 245 p.

Redaksiyaya daxil olub: 19.05.2025